

RUBRIEK CRIMINOLOGIE EN STRAFRECHTTHEORIE

IEDERE SAMENLEVING KRIJGT DE CRIMINALITEIT(SBEHEERSING) DIE ZIJ VERDIENT: OVER DE JOKER (EN DE BATMAN).

Op vrijdag 23 januari 2009 drong een in zwart en wit geklede jongeman met een smoes het kinderdagverblijf *Fabeltjesland* binnen. Meteen binnen begon hij aan een gruwelijke steekpartij, waarbij hij 2 baby's en een verzorgster doodde en 12 anderen verwondde. Volgens ooggetuigen was zijn gezicht wit geschminkt en had hij zwarte randen rond de ogen. De media legden een verband met het Joker personage uit de film *The Dark Knight*.

In de nasleep van dergelijke voorvallen vraagt men zich steevast af wat de dader bezielde. Immers, veelal leidde de persoon tot op de dag van de daad een teruggetrokken en relatief onopvallend bestaan. De media laten talloze (veelal zelfbenoemde) experts aan het woord, die zich menen te moeten concentreren op het karakter van de dader en de individuele omstandigheden waarin hij verkeerde. Beleidsmakers ontwikkelen strategieën die gelijkaardige incidenten moeten voorkomen. Echter, omdat men de motieven niet begrijpt of kent, verschuift de beleidsaandacht doorgaans naar het beheersen van risico's en het ingrijpen voor er zich eventuele problemen voordoen¹.

Volgens Michael Presdee zijn de westerse overheden begonnen met het criminaliseren van

alledaagse en cultureneigen gedragingen². Daarbij wordt niet zelden het (voort)bestaan van vele producten van de popcultuur ter discussie gesteld. Nemen we nu de wijze waarop de media na de meervoudige steekpartij in het kinderdagverblijf in Dendermonde een verband legden tussen de dader en het Joker personage uit de Batmanfilm *The Dark Knight*. De dader zou niet alleen naar voorbeeld van de Joker zijn gezicht hebben geschminkt, maar zou ook, net zoals de Joker in de film adviseert, gebruik hebben gemaakt van een mes omdat het doden dan langzamer gaat. De dader bleek bovendien een fervent *gamer* te zijn. Naar aanleiding hiervan ontstond er in België en Nederland de roep om gewelddadige videogames te verbieden. In België was het zelfs zo dat gewelddadige videogames niet langer door videotheken mochten worden verhuurd.

Deze reacties van de koude grond, die de morele afkeuring van (uitingen van) populaire cultuur als centraal thema hebben, gaan voorbij aan de toegevoegde waarde die populaire cultuur kan hebben voor het begrijpen van criminaliteit, deviantie en haar bestrijding. Men schijnt te vergeten dat uitingen van populaire cultuur het mogelijk maken om allerlei dingen te zien en te registreren die wetenschappelijke perspectieven niet kunnen opmerken. Populaire cultuur is immers in staat om de vele manieren te verkennen waarop de dynamiek van een samenleving verweven is met criminaliteit en criminaliteitsbeheersing in die samenleving. Daarom is het wel degelijk nuttig om een film zoals *The Dark Knight* in verband te brengen met gebeurtenissen zoals die in Dendermonde. Maar niet op de gebruikelijk eenduidige en simplistische manier, met haar focus op verbod en (morele) afkeuring. Ons inziens maakt de film een wel zeer relevante opmerking, en wel op een heel confronterende manier; hij lijkt namelijk te suggereren dat wij allemaal een rol spelen in deze maatschappelijke ontwikkelingen. Daarnaast is het een scherpe kritiek op een criminaliteitsbe-

- 1 Het gevolg hiervan is dat er allerlei modellen ontstaan die proberen potentiële risico's in te schatten. Denk maar aan het opstellen van risicoprofielen. Een risicoprofiel houdt rekening met specifieke risicokenmerken waardoor bepaalde personen een verhoogd risico hebben voor het plegen van crimineel gedrag, zoals bijvoorbeeld 'jongeman', 'gamer' en 'zwarte kleding'. Zie o.a. Wesselink, L. & VAN CALSTER, P. & SCHUILENBURG, M.B. (2009) De Collectieve Winkelontzegging. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 8 (1), pp. 6-19
- 2 VAN CALSTER, P. (2010) Wetenschap in Tijden van Gevaar en Bedreiging. Over slechte wetenschap en pseudoafstandelijkheid, in: PIETERMAN, R. & M. HILDEBRANDT (red.), *Zorgen om Voorzorg*, Boom Juridische Uitgeverij (te verschijnen)

1 PRESDEE, M. (2000) *Cultural criminology and the carnival of crime*, London en New York, Routledge

leid dat steunt op uitzonderingen³. Laten we daarom eerst eens kijken naar de verhaallijn van de film.

“Well, a guy who dresses up like a bat clearly has issues.”

Door de decennia heen zijn er talloze strips, series en films verschenen met de Batman in de hoofdrol. Al deze verhalen spelen zich af in Gotham City, een stad die veel weg heeft van de gemiddelde Westerse samenleving. Bruce Wayne, de man achter de Batman, kenmerkt zich in *The Dark Knight* als een uiterst succesvol zakenman en multimiljonair. Achter zijn geld en succes gaat echter een grote tragedie schuil. Op jonge leeftijd heeft hij zijn ouders tijdens een gewelddadige overval vermoord zien worden. Echter, ondanks zijn rijkdom vreet woede hem van binnen op. Om hier niet aan ten onder te gaan begint hij zich te richten op de veroorzakers van dit onrecht: criminelen. Misdaadbestrijding wordt de kern van zijn leven.

Door de financiële draagkracht van zijn multinational en de inventiviteit van diens onderzoeksfelding is hij in staat gebruik te maken van zeer geavanceerde opsporingstechnologieën. Daarbij kleedt hij zich in een gepantserd kostuum waarmee hij niet alleen fysiek wordt beschermd, maar ook onherkenbaar wordt. Zijn masker geeft de complexe relatie die de Batman heeft met de wet zeer goed weer. Ze wijst op de uitzonderlijke status van de Batman; hij is het die ingrijpt wanneer de wet en de maatschappelijke instituten geen rechtvaardigheid tot stand weten te brengen. Bovendien geeft het treffend weer dat de Batman buiten de wet om opereert. De relatie die hij heeft met de wet is daarom zeer paradoxaal: hij overtreedt de wet om de wet te kunnen handhaven. De Batman is blijkbaar een soort supplement dat het juridische apparaat en instrumentarium nodig hebben om rechtvaardigheid tot stand te kunnen brengen. Hoewel er een officieel aanhoudingsbevel loopt tegen de Batman, werkt hij uitstekend samen met James Gordon van de politie en Harvey Dent, Procureur des

Konings. Samen brengen ze de georganiseerde criminaliteit flinke klappen toe. De Procureur des Konings maakt immers dankbaar gebruik van het door de Batman aangeleverde onrechtmatig verkregen bewijs.

De stad gaat een rooskleurige toekomst tegemoet. Althans zo lijkt het. Want een zwaar bewaurende zonderling maakt zijn opwachting: de Joker. De extreem onvoorspelbare gewelddadige misdaden die hij pleegt, doen bij iedereen vermoeden dat hij gek is. Hij lijkt te genieten van het geweld dat hij pleegt en het lijden dat hij veroorzaakt. Volgens Alfred, de butler van Bruce Wayne, wil de Joker de wereld zien branden en op haar grondvesten zien schudden. Zelf ziet de Joker dat anders. Hij benadrukt dat het van belang is om de orde af en toe te verstoren en te doorbreken. Omdat, zo legt de Joker uit aan het ziektebed van Harvey Dent, in momenten van chaos iedereen vaak beter ziet wat er werkelijk op het spel staat: *‘Introduce a little anarchy. Upset the established order, and everything becomes chaos. I’m an agent of chaos. Oh, and you know the thing about chaos? It’s fair!’*

Dat hij voorheen een onopvallend leven heeft geleid, blijkt wel uit het totale gebrek aan beschikbare gegevens over zijn persoon. Zowel psychiatrisch als strafrechtelijk blijkt deze persoon in geen enkel informatiesysteem voor te komen. Daarom zou het volgens de publieke opinie en de politieke elite gaan om een volledig doorgedraaide psychopathische crimineel, weliswaar zonder enig bekend gedragsmatig voorbeeld. Dat zijn misdaden geenszins lijken op de reguliere criminaliteit die de stad kent, staat volgens alle betrokken partijen deze stelling. Daarom plaatst de Batman de Joker niet bovenaan zijn prioriteitenlijst en gaat hij verder met de aanpak van de georganiseerde criminaliteit.

“Criminals aren’t complicated, Alfred. You just have to figure out what they’re after.”

De georganiseerde criminaliteit wordt in de film voorgesteld als een *rationele actor* en staat daarmee als archetype voor de wijze waarop onze westerse samenleving kijkt naar criminaliteit en criminelen. Rationele theorieën zijn dominant aanwezig in verklaringen van deviant gedrag. Criminelen worden geacht calculerende burgers

3 Een interessant boek dat dit onderwerp bestudeert, is dat van Giorgio Agamben (2005) *State of Exception*, Chicago: University of Chicago Press.

te zijn, die de pakkans en straf afwegen tegen wat het hen oplevert, en op basis van deze berekening al dan niet door de strafwet verboden gedrag plegen. Kenmerkend voor deze manier van denken is dat de deviant of crimineel verondersteld wordt autonoom te handelen. Hierbij wordt van de vooronderstelling uitgegaan dat het plegen van criminaliteit geen speciale motivatie of dispositie, geen pathologie of abnormaaliteit vereist, maar een normaal onderdeel is van de routines van het hedendaagse sociale en economische leven.

Het andere uiterste van de pendulum is het volledig onvoorspelbare gedrag. Veelal wordt een verklaring voor dergelijk gedrag gezocht in de psychopathologie. Gleitman, Fridlund en Reisberg argumenteren dat het klinische beeld van een psychopaat/sociopaat over het algemeen gekenmerkt wordt door egoïsme, impulsiviteit en een gebrek aan verantwoordelijkheid⁴. Het betreft een chronische stoornis. Zij geven aan dat de dieperliggende onderscheidende karakteristieken gelegen zijn in het gemis aan liefde en loyaliteit en ze benadrukken dat deze personen leven met de waan van de dag. Wil men kunnen spreken over een psychopathische dader moet er dus veel bekend zijn over de achtergrond en de fysiologische eigenschappen van de persoon.

In tegenstelling tot het rationele perspectief, dat uitgaat van rationaliteit en autonomie van de pleger en dus stelt dat het maken van keuzes positief kan worden beïnvloed door bijvoorbeeld bepaalde *incentives* weg te nemen, is het psychopathische perspectief gestoeld op een deterministisch wereldbeeld. Het verklaren van criminaliteit vanuit een 'afwijkende' psychische gesteldheid van de dader stelt ons daarom in staat om hem of haar als 'anders' te bestempelen en het voedt de legitimatie om deze persoon voor onbepaalde tijd van onze samenleving uit te sluiten. Deze persoon is immers onberekenbaar en vormt op grond hiervan een gevaar voor de samenleving.

Wat meteen opvalt is dat beide benaderingen criminaliteit voorstellen als weinig gecompliceerd.

Daarom zetten ze een ietwat vreemd mechanisme in werking. Ze zorgen er immers voor dat de samenleving niet ter discussie hoeft te worden gesteld. Het zijn namelijk gekken en meedogenloze op geld beluste figuren, zoals de Joker en de georganiseerde criminaliteit, die het probleem zijn, en die moeten worden aangepakt. Het gevolg is dat beide verklaringen een relatief geruststellend effect hebben.

"I'm not a monster. I'm just ahead of the curve."

Het is niet voor niets dat de criminaliteit die de Batman in de film aanpakt de georganiseerde criminaliteit is. Deze vorm van criminaliteit wordt in de literatuur beschreven als een uitzonderlijke vorm van criminaliteit, die daarom met uitzonderlijke maatregelen moet worden bestreden⁵. Het is juist omwille van deze reden dat Gotham City nood heeft aan de Batman. De wet alleen is immers een onvoldoend instrument voor een succesvolle strijd tegen de georganiseerde criminaliteit. De wet heeft voortdurend hulp nodig. De Batman verstrekt als het ware extra juridische bijstand aan James Gordon en Harvey Dent. Eigenlijk staat de Batman als metafoor voor de vele maatregelen en bijzondere wetgeving die voor uitzonderlijke gebeurtenissen in onze samenleving worden ingeroepen om de orde en de bestaande wetgeving beter te doen naleven.

De film laat echter treffend zien dat het optreden van de Batman allerlei nieuwe vormen van criminaliteit genereert. Het personage van de Joker suggereert immers dat er zich in de westerse samenleving een ander type criminaliteit en type crimineel aandient. Wanneer de Joker tijdens de bankoverval de directeur verwondt, schreeuwt deze uit dat de criminaliteit veranderd is: "*Oh, criminals in this town used to believe in things. Honor. Respect. Look at you! What do you believe in, huh? What do you believe in?*". De Joker is eigenlijk een *outcome* van nonlineaire wisselwerkingsprocessen. Zo laat de film zien dat het handelen van de Joker in belangrijke mate gevormd wordt door de Batman, die op zijn

4 GLEITMAN, H., FRIDLUND, A.J. & REISBERG, D. (1999). *Psychology*. WW Norton & Company, New York, p. 804

5 VANDER BEKEN, T. (2002) Spokenjagen voor Criminologen, In: BEYENS, K., PONSAERS, P. VERVAEKE G. & J. GOETHALS (eds.), *Criminologie in Actie*, Brussel, Politeia, p. 227-240

beurt wordt gevormd door zijn herinneringen en wraakgevoelens, die gevoed worden door de criminaliteit, die gevormd wordt door de mogelijkheden die de samenleving biedt, die een invloed hebben op het functioneren van de politie, die dan weer gevormd wordt door de Joker, enzoverder. Het is één groot nonlineair wisselwerkingsproces waarin het geen zin heeft om één iemand of iets daaruit te lichten als veroorzaker van wat er gebeurt. De film lijkt te suggereren dat we er allemaal een aandeel in hebben en dat de samenleving en haar burgers samen en tegelijkertijd tot stand komen.

Diverse criminologen hebben reeds veelvuldig op het belang van wisselwerkingsprocessen gewezen om als deviant benoemd gedrag te begrijpen. Denken we bijvoorbeeld aan het bijna honderd jaar oude artikel *Les transformations du droit penal et les progres de la medicine legale* van Alexandre Lacassagne. Deze kwam in 1913 (p. 364) tot de conclusie dat iedere samenleving de criminaliteit krijgt die zij verdient. Volgens hem komen structuren tot stand in en door de wisselwerkingsprocessen tussen personen, instituten, en dies meer. Inzicht in deze wisselwerkingsprocessen is met andere woorden van essentieel belang wanneer men gedrag en dus ook criminaliteit wil begrijpen.

Stuart Kauffman heeft deze benadering van de sociale werkelijkheid een bètawetenschappelijke basis gegeven⁶. Door middel van computersimulaties toonde hij aan dat een netwerk dat uit een groot aantal entiteiten bestaat, die op een willekeurige manier met elkaar in wisselwerking treden, in relatief korte tijd in een verbonden, autokatalytisch netwerk evolueert⁷. Met andere woorden, wanneer entiteiten met elkaar op een willekeurige manier interageren, beginnen sommige entiteiten een rol te spelen in de constructie van de andere. Na verloop van tijd plooiën de gedragspatronen die uit deze interacties opduiken, op zichzelf terug en vormen auto-

katalytische netwerken. Uit deze computerexperimenten blijkt dat deze netwerken geen ontwerpen of blauwdrukken nodig hebben. Ze emergeren en houden zichzelf op een zelf-referentiële manier in stand. Complexe systemen, zoals samenlevingen, produceren daarom voortdurend onverwachte resultaten en averechtse effecten. Bijgevolg kan in complexe systemen de relatie tussen oorzaak en gevolg moeilijk worden vastgesteld. Dit maakt het erg moeilijk om te zeggen wat precies wat veroorzaakt. Het probleem wordt nog erger door de vele toevalligheden die op oorzaken lijken, maar eigenlijk relationeel van aard zijn⁸. Dit betekent dat het erg lastig is om specifieke voorspellingen te maken van wat er zal gebeuren in een specifieke plaats over een specifieke tijdsperiode. Deze computerexperimenten ondersteunen de idee dat het onzinnig is om één iemand, een groep individuen of een 'ding' aan te duiden als veroorzaker(s) van wat er gebeurt.

"The bandit, in the forest in Burma, did you catch him?"

Merk op hoe verschillend dit denken is ten opzichte van het dominante denken met haar concepten van autonomie, rationaliteit, gekte, efficiëntie, effectiviteit... Kortom, met haar lineaire manier van denken, waardoor men problemen precies denkt te kunnen lokaliseren. Wat dit dominante denken doet is de vele wisselwerkingsprocessen reïficieren tot 'dingen'. Reïficatie is het gevolg van een te ver doorgedreven proces van objectivering. Het ontstaat wanneer mensen de sociale werkelijkheid niet langer ervaren als een product van menselijke interacties⁹. De werkelijkheid wordt dan een ontologische basis gegeven die losgekoppeld wordt van menselijke interacties. Zoals één van ons elders heeft geargumenteed wordt de aandacht gefocust op de systemen die het handelen verondersteld wor-

6 KAUFFMAN, S.A. (1995) *At Home in the Universe*, New York, Oxford University Press, p. 63-64.

7 MAINZER, K. (1997) *Thinking in Complexity. The Complex Dynamics of Matter, Mind, and Mankind*, Heidelberg, New York, Springer-Verlag Berlin, p. 97

8 Zie ook VAN CALSTER, P. (2010) *Studying Society, Safety, and Security: Notes on Observer Involvement*, in: LIPPENS, R. & CALSTER, P., VAN (Eds.) *New Directions for Criminology. Notes from Outside the Field*, pp. 17-38. Antwerpen/Apeldoorn/Portland: Maklu

9 BERGER, P.L. & T. LUCKMANN (1967) *The Social Construction of Reality*, London, Allen Lane, The Penguin Press, 106-109.

den aan te drijven¹⁰. De oorzaken van wat mensen doen, worden met andere woorden in een 'systeem' gelokaliseerd dat zich vóór de ervaring bevindt. En dit leidt de aandacht af van de alledaagsheid, van het dagelijkse handelen en van de interactie. De consequentie is dat men aanneemt dat het gedrag van mensen wordt gede-termineerd door personages zoals de Joker, videogames en films. Het logische gevolg is dat men deze producten bekritiseert en tracht te verwijderen.

Een ander gevaar van het reïficatie-proces is dat maatregelen die werden ingeroepen om een uitzonderlijke toestand aan te pakken niet worden herroepen en gebruikt worden voor situaties waar deze niet nodig zijn. Inge Onsea laat zien dat in de strijd tegen georganiseerde criminaliteit de rechtsbescherming van de burger ernstig wordt gekortwiek¹¹. Zij (p. 5) stelde de vraag of de voorstellen tot verscherping van het straf(proces)recht in de strijd tegen georganiseerde criminaliteit verenigbaar zijn met de grondrechten in het algemeen en met de rechten van verdachte delinquenten in het bijzonder. Haar nauwgezette studie van de Wet betreffende de Criminele Organisaties, die weliswaar een aanpassing van het materieel strafrecht beoogde door het invoeren van nieuwe strafbaarstellingen, toont aan dat de werkelijke betekenis vooral in het procedureel strafrecht ligt, in de zin dat aan opsporingsambtenaren meer armslag wordt gegeven. Volgens Inge Onsea (p. 410) is dit vanuit de optiek van het belang van de rechtsbescherming van de burger een riskante evolutie. Het materieel strafrecht wordt misbruikt om de regels inzake opsporing en vervolging te versoepelen. Zo wijst zij op het bestaan van een soort van *conspiracy*-figuur, waarbij de afspraak tus-

sen twee of meer personen om een misdrijf te plegen strafbaar wordt gesteld. Met deze rechtsfiguur hoeft niet meer gewacht te worden tot het voorgenomen delict wordt gepleegd of er een begin van uitvoering is. Door het gebruik van ruime strafbaarstellingen is het gevaar voor overpenalisering zeer reëel. Volgens Onsea (p. 411) kan dit leiden tot de techniek van *de verschroeide aarde*, waarbij alles en iedereen die slechts zijdelings met een criminele organisatie in contact komt, strafbaar wordt.

Ook *The Dark Knight* laat de kijker op zijn eigen-gereide wijze deze conclusie trekken. Zo vertelt de butler Alfred aan Bruce Wayne dat hij lang geleden in Burma overvallen werd door een bandiet, die de edelstenen stal die Alfred en zijn makkers nodig hadden om lokale leiders om te kopen. Toen ze op zoek gingen naar de stenen, konden ze niks vinden. Na zes maanden zagen ze een kind met een vuistdikke edelsteen spelen. De bandiet had de stenen weggegooid. Op de vraag van Bruce Wayne of ze die bandiet ooit hebben gevangen, antwoordt Alfred, "*Yes. We burned the forest down*".

Het lijkt er inderdaad op dat de Westerse samenlevingen bereid zijn om in hun strijd tegen criminaliteit hun habitat plat te branden. De bereidheid tot een harde aanpak en het overschrijden van de grenzen van vastgelegde rechtvaardigheid en proportionaliteit worden steeds pertinenter. Alle middelen ter bestrijding van de criminaliteit lijken acceptabel. Elke balans lijkt zoek. Men lijdt, net als in het fictieve Gotham City, aan een chronische angst voor criminaliteit, waardoor de focus wordt verloren op de vele wisselwerkingsprocessen waaruit criminaliteit opduikt. Tijd voor zelfreflectie is er niet. Beleid wordt gemaakt op het ritme van uitzonderlijke gebeurtenissen, die alle geacht worden uitzonderlijke maatregelen te vereisen, maar eigenlijk breed worden toegepast en die nooit meer worden ingetrokken. In de nasleep van deze incidenten lijkt vrijwel alles maatschappelijk aanvaardbaar zolang vergelijkbare incidenten worden geacht hiermee voorkomen te worden. De verwachte doeltreffendheid van de maatregelen is echter volledig onduidelijk. Dit systeem zou wel eens een grotere bedreiging voor onze samenleving kunnen zijn dan de cri-

10 VAN CALSTER P. (2005) Een pleidooi voor wetenschappelijk-criminologisch onderzoek naar micro-processen oftewel het vragen van aandacht voor het besef dat criminelen, rechercheurs en wetenschappers ook maar mensen zijn, *Panopticon*, 26, 6, p. 1-8

11 ONSEA, I. (2002) De Bestrijding van Georganiseerde Criminaliteit in het Belgische Strafrecht: De Subtiele Grens Tussen Waarheidsvinding en Grondrechten, Proefschrift Voorgelegd tot het Behalen van de Graad van Doctor in de Rechten aan de Universitaire Instelling Antwerpen, ongepubliceerd

minaliteit die zij tracht te bestrijden. Immers op deze manier komt de bestrijding van de criminaliteit in een vicieuze cirkel terecht waarin het noodzakelijk is om steeds meer en steeds ingrijpendere opsporingsmethoden te gebruiken om de toegenomen resistentie van criminaliteit te breken. De noodtoestand is permanent geworden. Of zoals de Joker het aan de Batman uitlegt: *"This is what happens when an unstoppable force meets an immovable object. (...) I think you and I are destined to do this forever."*

"You either die a hero or live long enough to see yourself become the villain."

Deze 'wapenwedloop' is precies wat de Batman zorgen baart. Immers, de Batman ziet dat zijn succes vele imitators genereert, die zich net zoals hij uitdossen en 's nachts de criminaliteit bestrijden. Het resultaat is echter dat er meer wetteloosheid heerst en dat de onveiligheid in de stad stijgt. De film stelt hiermee misschien wel het kernprobleem waarmee onze huidige samenleving te maken heeft, namelijk de paradox dat het gevaar van de uitzondering eruit bestaat dat de uitzondering voortdurend zal worden blijven toegepast, waardoor het probleem dat de uitzondering wilde aanpakken alleen maar vergroot wordt. Uitzonderlijke maatregelen die juist de noodtoestand de kop in trachten te drukken hebben daarom een averechts effect. Bijgevolg houdt de uitzonderingstoestand nooit op, en verdwijnt het onderscheid tussen 'een noodtoestand' en het alledaagse leven. De noodtoestand is permanent geworden. Bijgevolg blijven ook de uitzonderlijke maatregelen permanent van kracht. Deze uitzonderingstoestand rechtvaardigt elk type actie (elke inbreuk op burgerlijke vrijheden) om de veiligheid tot stand te brengen waartoe de wet alleen niet in staat is. De uitzondering ondermijnt daarom voortdurend de wet. Dat de Batman zich hiervan bewust is, blijkt wanneer hij een ingenieus sonarsysteem inzet, dat in staat is om alle mobiele telefoons van de stad als microfoon te gebruiken. Op dat moment is de controle totaal. De Batman geeft echter het systeem van totale controle weer op zodra de Joker gevat is. De uitzondering moet uitzondering blijven.

De Batman is de vleesgeworden veiligheidsparadox. En daarom moet de Batman zijn uitzonderlijke status opgeven. Hij wil de rechtstaat op eigen kracht laten draaien. Omwille daarvan is de Batman op zoek naar een sterk persoon die geen nood heeft aan een vermomming en dus binnen de grenzen van de wet opereert. Hij vindt die iemand bij het Openbaar Ministerie; Harvey Dent. Echter, Harvey Dent wordt na de dood van zijn vriendin Rachel Dawes verteerd door wraak en wordt zelf een crimineel. Bruce Wayne beseft dat dit net dezelfde ontwikkeling is die hijzelf heeft doorgemaakt. Hij is er zich van bewust dat hij in niets verschilt van de criminaliteit die hij bevecht. En dat hij en zijn daden mee aan de basis liggen van de toename en transformatie van de criminaliteit. *"Did I bring this on her? I was meant to inspire good, not madness, not death."* Daarom rest de Batman slechts één ding te doen. Hij moet de criminele daden van Harvey Dent/Two-face op zijn schouders nemen. Hij doet dat niet alleen om de nagedachtenis aan Harvey Dent in de publieke opinie kreukvrij te houden. Hij verandert er eveneens de publieke perceptie van zijn eigen uitzonderlijke status mee.

Dit bewustzijn is precies wat in onze westerse samenleving lijkt te ontbreken. *The Dark Knight* toont ons de reikwijdte van dit gebrek en het falen van een systeem dat gebaseerd is op uitzondering. Het heldendom van de Batman ligt daarom niet in zijn bestrijding van de criminaliteit, maar in zijn besef en aanvaarding dat uitzonderingen uitzonderlijk moeten blijven. Of om het in de woorden van de Batman te zeggen: *"You either die a hero or live long enough to see yourself become the villain."*

Patrick Van Calster*
Tjalling Krikke**
Patricia ten Have**

* Hoofddocent aan de universiteit van Leiden
** Criminoloog overdag, film-nerd 's nachts.